ANNA DANIELL

FORSLAG TIL GRUNNIDÉ:
22 JULI MINNESTED, NYE REGJERINGSKVARTALET, OSLO

INTRODUKSJON

Dette har vært en sammensatt oppgave hvor jeg har etterstrebet balanse mellom alle aspektene som inngår i oppdraget: *Å lage en grunnide til et nasjonalt minnested for terroren som fant sted i regjeringskvartalet og på Utøya den 22 juli 2011 i Norge.*

Oppgaven berører flere felt som politikk, historie, byplanlegging, samfunnsvitenskap, filosofi, historieskriving, døden, livet, form, farge, materiale, lyd, avstander og fysisk berøring.
Spørsmål som vindretning, bevegelsesmønster, sollys, skygge og spennende kunstfaglige spørsmål som hva kunst i offentlig rom kan være i dag, var også en del av oppgaven slik jeg ser det.

Men mest av alt har jeg personlig opplevd de menneskelige og følelsesmessige sidene ved oppgaven som de viktigste. Terrorangrepet som fant sted 22. juli er emosjonelt overveldende og det er fortsatt utfordrende å forestille seg hvordan en fysisk form eller utrykk skal kunne bære de etterlattes følelser.

ARBEIDSPROSESS

Jeg jobber som billedkunstner med en særlig interesse for kunst i offentlig rom.
Flere av mine tidligere kunstprosjekter tar utgangspunkt i hvordan et kunstverk kan fortelle en historie, skape identitet og samtidig ha lokal forankring. Billedkunst/ skulpturer er mer enn objekter. De er også bærere av fortellinger, minner og historiske hendelser.

Tidlig i arbeidsprosessen ble det klart for meg at jeg ville utarbeide en grunnide basert på demokratiske verdier.

Det siste halve året har jeg forsøkt å ikke presse frem en ide, men heller øvet meg på å holde igjen og holde ideene åpne så lenge som mulig fordi oppdraget er så stort at det må finnes flere løsninger som må få sin naturlige tid på atelieret for å bearbeides.

Det er viktig for meg at grunnideen jeg foreslår ikke blir et ekkokammer for ett bestemt minne, men kan romme ulike syn på, eller ulike minner av denne historiske og traumatiske hendelsen. Det andre spørsmålet som gikk igjen, var hvordan denne hendelsen kan manifesteres på en respektfull og tydelig måte i ett fysisk minnested.

For å trygge min egen arbeidsprosess og for å få intuitive og mangesidige tilbakemeldinger underveis i arbeidet samlet jeg en lyttergruppe bestående av en landskapsarkitekt, en ung billedkunstner, en kurator, en kunstkritiker, en kunstskribent, en ung mor, en forfatter, en sosialantropolog og ikke minst min egen mor. Her har jeg fått direkte, ærlige, kloke og reflekterte tilbakemeldinger under utarbeidelsen.

Foto: Lyttergruppe, Oslo 2024.

Jeg har sett på eldre og nyere minnesteder, minnesmerker og monumenter fra hele verden der kunsten har vært brukt som en uttrykksform. Jeg har sett på ulike kvaliteter og funksjoner og hvilke historier de har vært ment å fortelle. Eksempelvis som på Istrehågan gravplass fra jernalderen hvor store steiner danner to båtformasjoner en for de voksne og en liten for barna.

(Foto: 1. Istrehågan Gravplass, Vestfold. 2.Ellora gotter, Maharashtra, India. 3. Sphinxen, Egypt. 4. Tåkevåkter skulpturer, Peru.)

Men hva er så dagens internasjonale kunstfaglige og samfunnspolitiske diskurs rundt minnesteder?
Det er skrevet mye om monumenter, minnesmerker og minnesteder, dets posisjon i den tiden de ble laget og nyere lesning av dem. I ordlyden til dette oppdraget brukes ordet *minnested*, ikke minnesmerke eller monument.

(Foto: 1. Gengis Khan ststue, Mongolia. 2. Hiroshima monument, Japan. 3. Vi er Våre Fjell, monument, Armenia. 5.Krigsmonument, Sør-Afrika.)

Det som i kunstfaglig diskurs omtales som *monument* assosieres i dag med et noe mer lukket og konkret budskap. Kanskje mer som en helt konkret forlengelse av hva en utøvende offentlig aktør ønsker å fortelle. Det være seg historiske hendelser, eller utfall av historiske hendelser og konkrete samfunnsmessige holdninger. For eksempel et krigsseilermonument for å gi dem oppreisning for manglende anerkjennelse. Å klatre eller spise lunsjen sin på et slikt monument vil kanskje være respektløst mot monumentets opprinnelige hensikt og bruksetikett.

(Foto: *The Monument Against Fascism, Hamburg*. 2. Holocaustminnestedet, Berlin. 3. Diana-monumentet, London.)

I 1986 laget Esther Shalev-Gerz *The Monument Against Fascism*, et permanent verk i Hamburg, Tyskland. Det var en 12 meter høy søyle som over en periode på 7 år ble senket ned i grunnen der den sto. Innbyggere i Hamburg ble invitert til å skrive navnet sitt eller det de selv ønsket på søylen. Etter hvert som søylen ble fylt med skrift ble den senket ned for å gi mer ledig rom å skrive på, helt til søylen var helt nedfelt i bakken. Dette er et ikonisk bilde på en ny tilnærming til hva et minnested kan være, minnesteder kan også være *flertydige.*

Det urbane skulpturelle landskapet som utgjør Holocaustminnestedet i Berlin, kan oppleves både på avstand og nært. Tilskueren kan sitte, gå oppå, gå innimellom eller inn i eller ned i et mer stille rom. På Prinsesse Diana-monumentet i London leker barn, og voksne kjøler ned føttene sine i sommervarmen. Disse er eksempler på minnesteder som innlemmes og brukes i det offentlige rom som *bruksminnessteder.*

Kanskje kan en si at et minnested som er i fysisk berøring med menneskene i samfunnet i sin tid i større grad peker på både liv og død samtidig. Det henviser til en bestemt hendelse, et historisk tidspunkt som har vært, men blir også sett og brukt i sin samtid og i fremtiden

Foto: *Skisse collage I leire: Barn og skulptur. Uoffisielt minnested Utøya.*

I starten av oppdraget fikk jeg flere levende bilder i hodet. Et av disse var av en ungdom/ et barn som fysisk rører ved en skulptur under lek. Jeg forestilte meg at overleveringen av historien om 22. juli blir mer levende og tilgjengelig nettopp i dette øyeblikket av berøring mellom hånd og skulptur. Barn og unge skal selvfølgelig skånes mot det verste i verden, men det kan tenkes at når denne personen som lekte på skulpturen som liten, senere i livet forstår hva skulpturen representerte: mennesker som ble drept, vil hen kunne få et sterkere forhold til den historiske hendelsen. Kanskje vil hen være mer undrende, våken og litt på vakt for å ta vare på andre i vårt forholdsvis trygge og tillitsbaserte demokrati.

Her er et bilde jeg tok med mobilen min da jeg var på Utøya tidligere i år. Det er av et uformelt minnested laget av barn og ungdom som har besøkt Utøya. Dette minnestedet fremsto spontant, luftig, troverdig med en subtil klang sidestilt med alvorlige tematiske undertoner og min, som tilskuer, opplevelse av vind og berøring akkurat denne spesifikke dagen på Utøya. Dette minnested berørte meg sterkt følelsesmessig. Det er et eksempel på en historieoverlevering som traff meg midt i hjertet, både personlig og kunstfaglig. Mitt inntrykk er, til tross for all litteraturen rundt minnesteder, at det er skrevet lite om estetikk, materialer og dets påvirkning på minnesteder kulturhistorisk, historisk, og i vår tid.
Selv om det finnes unntak, ser jeg samtidig noen visuelle og fysiske fellestrekk mellom eksisterende moderne minnesteder. Fargemessig er de ofte svart, hvitt og ulike gråtoner imellom, ofte i den naturlige fargen materialet de er laget i eller har naturlig. Er grått, svart og hvitt klassisk og tidløst? Og hva er tidløs utforming? I dag vet vi at de klassiske, hvite, greske marmorskulpturene ikke var hvite, men malt i mange farger i sin tid.

Foto: Skisse malte / ikke malte greske skulpturer. 2. Terrakottahæren, Kina. 3. Personlig minnested Utøya.

Videre er moderne minnesteder ofte laget i tunge materialer hvor det fysiske tyngdepunktet i formen fremstår som godt forankret i bakken/ underlaget det står på. Tomhet blir ofte understreket gjennom fysisk utforming. Det er liten bruk av organiske, eller myke former på nyere minnesteder. Det er små individuelle forskjeller i fysisk utforming som skal representere enkeltindividet i minnesmerket. Det er lite variasjon i bruk av ulike materialer og farger innenfor ett og samme minnested. På bakgrunn av den kunnskapen jeg har fått de siste 6 månedene, på bakgrunn av egne erfaringer med liv og død (alvorlig livstruene sykdom), og på bakgrunn av mitt kunstfaglige ståsted og visuelle preferanser har jeg utarbeidet følgende grunnide til et nasjonalt minnested for 22. juli.

GRUNNIDÉ TIL MINNESTED.

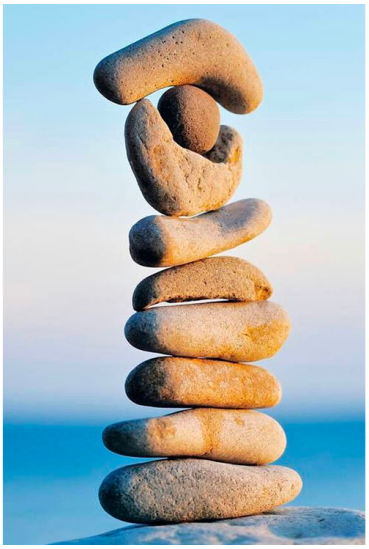

EN VARDE FOR VÅRE BARN

- minnested for terroren 22 juli 2011, Norge

Jeg ønsker med dette å foreslå et minnested, et kunstverk med et metaforisk utgangspunkt i varden.

Ordet *varde* er beslektet med: å være var, å være oppmerksom, å være på vakt, hindre, og: å stå til ansvar. Fysisk er en varde en formasjon sammenstilt av ulike individuelle biter. Hver del fungerer som et støttesystem for alle de andre bitene.

Man finner variasjoner av varder i alle kulturer over hele verden, enten med rituell eller mytologisk betydning eller som spor etter praktiske innretninger for å finne riktig vei eller å for å varsle om fare og for å mobilisere til forsvar.
I Norge var det Håkon den Gode som først organiserte et landsomfattende varslingssystem med *veter* som var plassert på høyder hvor vardevakter hold oppsyn og tente sine varder for å varsle fare.
Ikke minst står vardene igjen i landskapet over store deler av verden til minne om noe som har vært, og som et symbol på det uforgjengelige. Jeg vil altså bruke varden som en inspirasjon, som et tematisk og visuelt utgangspunkt.

Jeg ønsker å lage et kunstverk sammensatt av 77 deler, en enkeltdel for hvert av ofrene i terrorangrepet. De enkelte delene skal settes sammen til en større og helhetlig komposisjon, til et minnested.
Jeg vil inkludere en demokratisk og kollektiv stemme ved å invitere 77 andre kunstnere til å gi hvert sitt symbolske bidrag til kunstverket.

Ved å invitere andre kunstnere i utformingsprosessen ønsker jeg å understøtte grunnideer om demokrati og mangfold, men også en tanke om at vi er mange her fra kunstens side som står bak disse demokratiske grunnideene. De 77 inviterte kunstnerne får ikke oppgitt noe individuelt navn å forholde seg til. Deres oppdrag er å bidra med en symbolsk kunstnerisk del av helheten. Etter at jeg har fått de 77 bidragene vil jeg bearbeide dem kunstnerisk og utforme minnestedet.

Med 77 kunstnere samlet i ryggen, med sine ulike historier og minner, om så med symbolske bidrag, føler jeg meg trygg på at dette minnestedet vil romme flere perspektiver og flere minner om terroren 22. juli. Det vil fremstå mangfoldig, og i større grad være et mer helhetlig kollektivt minnested.

For å understøtte ideen om en forbindelse mellom Utøya, Utøya-kaia og minnestedet i regjeringskvartalet vil jeg videreføre enkelte fysiske utforminger fra Utøya/Utøya-kaia, og bruke disse som en del av minnestedet i regjeringskvartalet. Et eksempel på dette kan være det fantastiske relieffalfabetet på utformingen av navnene på minnestedet på Utøya-kaia av Manthey Kula (hvis jeg får rettigheten til å bruke det).

Jeg har tidligere brukt ulike samarbeidsmetoder i mitt kunstnerskap, hvor jeg inviterer og legger til rette for ulike former for bidrag, men selv gjør den visuelle utformingen, kanskje kan man si at jeg lader skulpturene jeg lager med

en mer kollektiv eller mer åpen historie. Et eksempel er kunstverket til Oslo Rådhus hvor jeg laget en skulpturell komposisjon med 15 skulpturer som representerer hver av bydelene i Oslo. En beboer fra hver bydel ble invitert til en seremoni hvor hver av dem hvisket en hemmelighet til skulpturen fra sin bydel før den ble montert i taket.

Foto: Hviske seremoni Oslo Rådhus 2021.

Jeg vil sette enkeltdelene sammen i en komposisjon der vann, tåke, vind, skygger og klang (lyd), platåer, allerede eksisterende dekke skal inkorporeres i helheten som til sammen utgjør minnestedet. Navnene på ofrene vil også være fremhevet og en del av komposisjonen, men være samlet på ett sted avsatt til gjennomføring av seremonier og markeringer.

Det finnes ulike muligheter for inkludering og utvelgelse av 77 kunstnere til å gi et symbolsk bidrag til minnestedet i regjeringskvartalet. Uansett hvordan det løses vil det alltid ligge et demokratisk prinsipp i bunn, altså en grunnide om demografisk og geografisk spredning blant dem som bidrar. Jeg ønsker på bakgrunn av dette også å bevege meg litt utenfor den visuelle billedkunsten og inkludere ulike kunstnere fra kunstformer som litteratur, lyrikk, film, scenekunst, musikk, klesdesign, arkitektur og fler. Det vil være mitt ansvar å stå for utformingen, sette rammer for og gjennomføre disse 77 kunstneriske samarbeidene og samtidig samle dem til og opprettholde ett helhetlig visuelt kunstnerisk uttrykk.

Jeg kan eksempelvis invitere en lyriker til å skrive et dikt ut fra sin opplevelse av terroren. Dette diktet vil da stå som et bidrag hvor jeg eksempelvis kan bruke ett ord, eksempelvis ordet fugl og lage en figurativ fugl i bronse for skulpturen. Denne fuglen vil da være en av de 77 enkeltdelene i komposisjonen. Eller jeg kan eksempelvis invitere en billedkunstner til å holde på en myk leirebit mens han minnes dagen 22. juli 2011. Leirebiten med håndens avtrykk kan så oppskaleres i størrelse og inngå som en abstrakt bit i den totale komposisjonen for minnestedet.

Akkurat hvordan et slikt samarbeid skal orkestreres må nøye utarbeides ved en eventuell videreutvikling av grunnideen. Jeg har allerede noen konkrete tanker, men det finnes mange måter å gjennomføre dette med ulike fordeler. Per dags dato lener jeg mot et prinsipp om å ikke lage et låst system eller arbeidsstrategi, men heller holde prosessen åpen og tilpasse arbeidsmetoden til de ulike kunstnerne som inviteres med.

SEREMONIER OG MARKERINGER

Som nevnt tidligere vil navnene på ofrene være samlet på ett sted, og dette området er avsatt til fremtidige seremonier og markeringer. Med tanke på fremtidig bruk vil disse seremoniene og markeringene være en sentral bro mellom kunsten og samfunnet. Ved en eventuell videreutvikling av grunnideen ønsker jeg å se på hvordan den kunstneriske utformingen kan inneha et seremonielt aspekt. Dette kan ta ulike former. Eksempelvis et samarbeid med 22.juli

Senteret om en muntlig overleveringsseremoni ved minnestedet, eller eksempelvis å utvikle en nasjonal minneseremoni hvor vi gjenopptar vardevarslingssystemet: at vi tenner varder over hele landet til minne om 22.juli, på den 22.juli hvert år fremover, eller hvert 3.år.

Ved å skape en seremoniell ramme for fysisk handling og / eller muntlig overlevering av historien om 22. juli i forbindelse med minnestedet vil det være med å styrke vår kollektive hukommelse for hva som skjedde denne sommerdagen i 2011. Dette er en sentral og viktig del av minnestedet, og jeg vil ved en videreutvikling gi denne delen høy prioritet.

UTFORMING

Minnestedet vil ha en fast fysisk tilstedeværelse og samtidig visualisere de immaterielle formene i lys, lyd, vind og vann. Minnestedet skal fremstå med en trygg tilstedeværelse, med tematisk tyngde, med en rolig naturlig følelse og samtidig med noen mer sårbare undertoner.

EN VARDE FOR VÅRE BARN skal oppleves menneskelig, nær og mangfoldig. Jeg ønsker at den kunstneriske utformingen av minnestedet enkelt og med få setninger skal kunne forklares til ulike aldersgrupper uavhengig av alder, kulturell bakgrunn og utdannelse. Samtidig skal minnestedet inneha mer komplekse visuelle og tematiske referanser som treffer på tvers av samfunnsklasser og kunstneriske sjangere. Det er viktig at den besøkende ikke føler seg liten eller fremmedgjort i møte med utformingen.

Utformingen av minnestedet skal representere mangfold i den norske befolkningen gjennom bruk av ulike bestandige materialer, formspråk og teknikker. I en finstilt komposisjon vil organiske former, rette former, figurative og abstrakte former og glattpolert og ruglete overflater sidestilles.

Det føles litt radikalt i minnesmerkenes verden i dag å foreslå noe veldig fargerikt, og et voldsomt fargespekter kan muligens oppleves litt for voldsomt. Men jeg ønsker å vurdere bruk av enkelte farger, fargede objekter/skulpturbiter for å kontrastere, synliggjøre og understøtte en menneskeliggjøring ved bruk av farger som allerede finnes i naturen.

Hver bit i komposisjonen skal utformes individuelt, der elementer som vanntåke, vannspeil og platåer vil telle som biter i komposisjonen. Vann vil være en del av kunstverket. Det vil utarbeides egen vannutforming bestående av vannspeil, og mist/ vanntåke.

Dette er et minnested som oppleves fysisk, det vil være utformet slik at det delvis inviterer til bruk i byrommet. Naturlige fordypninger i organiske former inviterer til å sette seg ned. Noen områder i komposisjonen vil være mer intime, steder man kan sitte i fred, og andre mer tilgjengelig for flere samtidig. Per dags dato har jeg vurdert at en mindre sentralisert plassering av minnestedet mulig kan oppleves mer vennlig og mer naturlig, nærmere trærne som allerede finnes. En skygge fra et gammelt stort tre føles kanskje mer inviterende enn en skygge fra et bygg.

Nøyaktig plassering avhenger av mange hensyn og må, sammen med størrelsen på det totale kunstverket, tilpasses og utarbeides i videre dialog med byggeprosjektet. Utforming i forhold til sikkerhet vil prioriteres, da med særlig tanke på klatring i høyden. Det skal også utarbeides et helhetlig grunnprinsipp om miljøvennlig tilnærming til alle prosesser i utarbeidelsen og mulighet for gjenbruk.

EN VARDE FOR VÅRE BARN, vil fremstå som et helhetlig og mangfoldig kunstnerisk landskap.

SKISSER SOM VISER FLERE MULIGHETER OG ULIKE RETNINGER FOR UTFORMINGEN AV MINNESTED

I det følgende presenterer jeg noen innledende skisser som viser flere alternativer for hvordan man kan tenke en vardekomposisjon som fremstår både mangfoldig og helhetlig. Jeg vil understreke at dette er eksempler på forskjellige komposisjoner som viser ulike retninger jeg kan jobbe videre med i neste runde. Skissene viser ikke et ferdig forslag for hvordan minnestedet vil se ut.

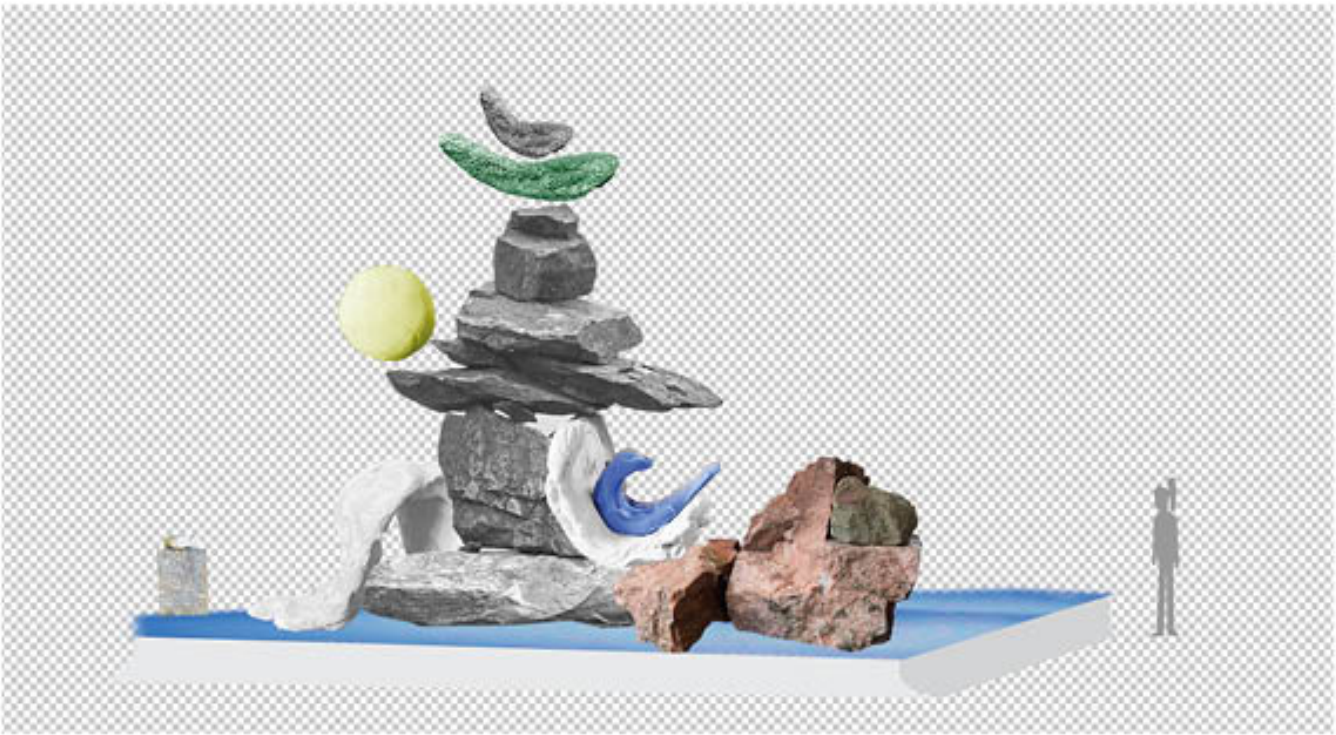

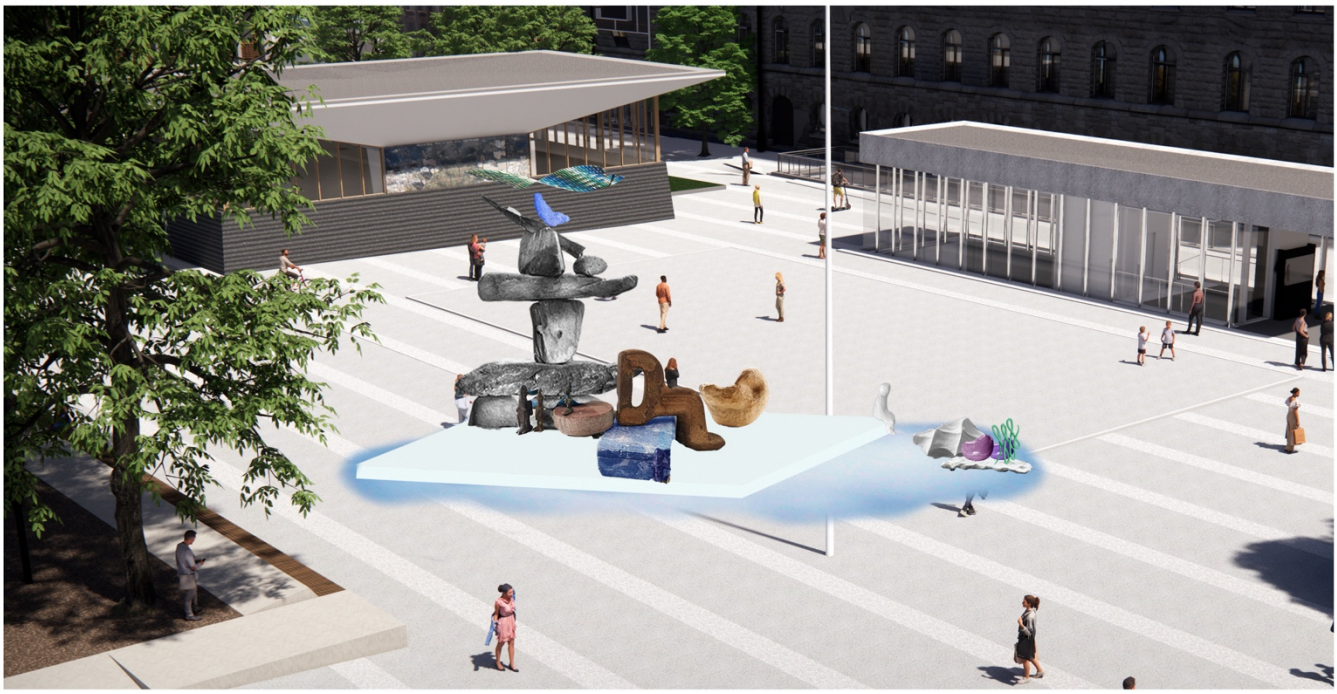

AVSLUTNING
Det har vært en ære å få lov til å lage denne grunnideen til nasjonalt minnested. Takk til KORO for grundig og utfyllende seminarer, og takk til alle som har hjulpet oss til å åpne for en større og mer sammensatt forståelse av oppgaven, 22. juli læringssenteret, pårørende og de som var på Utøya som har delt sine historier med oss.

Takk til alle som har hjulpet meg i denne prosessen, særlig Vegard Hegstad og Marte Danielsen Jølbo, og ikke minst takk til de andre deltagende kunstnerne for veldig inspirerende kunstnerskap.
Jeg ønsker dere i juryen lykke til med deres arbeid og håper å høre fra dere.

Vennlig hilsen Anna Daniell

Oslo, 31.mai 2024